

Lectio praecursoria

Henkirikokseen johtavat kehityspolut: rekisteritutkimus vakavan väkivallan tekijöistä Suomessa

KAROLIINA SUONPÄÄ

Karoliina Suonpään väitöskirja ”Pathways to Homicide: Social Disadvantage and Criminal Careers of Lethal and Non-Lethal Violent Offenders” tarkastettiin Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa 19.11.2021. Vastaväittäjänä toimi tohtori Aulikki Ahlgrén-Rimpiläinen Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta ja kustoksena professori Janne Kivivuori Helsingin yliopistosta. Väitöskirjan yhteenveto on luettavissa verkko-osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0687-2>.

Viime vuonna Suomessa ilmoitettiin poliisille yli 33 000 pahoinpitelyrikosta (Näsi & Kolttola, 2021). Se tarkoittaa yli 600 väkivallantekoa viikossa, yli 90 väkivallantekoa päivässä. Tiedämme, että nämäkin luvut ovat aliarvioita, koska suuri osa väkivallasta ei koskaan tule viranomaisten tietoon. Vakavimmissa tapauksissa väkivalta johtaa uhrin pitkäaikaiseen vammautumiseen tai jopa kuolemaan. Henkirikos merkitsee ihmiselämän päättymistä ja mittaamatonta tuskaa uhrin läheisille. Pelkästään Suomessa kuoli viime vuonna 95 ihmistä tahallisen väkivallan seurauksena ja poliisin tietoon tuli lähes neljäsataa tapon tai murhan yritystä (Näsi & Kolttola, 2021; Suonpää, 2021).

Yksi kirjallisuuden kuuluisimmista henkirikoksista on kuvattu **Fjodor Dostojevskin** (1964) romaanissa *Rikos ja rangaistus* – teos muuten täytti 150 vuotta samana vuonna, kun itse aloitin oman väitöskirjani. Kirjassa nuori ylioppilas Raskolnikov murhaa kylmäverisesti vanhan naisen, koronkiskurin. Teko on

suunnitelmallinen ja täyttäisi murhan tunnusmerkit. Itse rikostapahtumaa kuvaillaan vain muutaman sivun verran, suurin osa tekstistä kuvaa päähenkilön tietä tunnustukseen.

Mutta palataan vielä itse rikostapahtumaan. Koronkiskuri on romaanin kuuluisin uhri, mutta samassa tilanteessa tapahtuu myös toinen surmatyö, jonka uhri on koronkiskurin sattumalta paikalle saapunut sisar. Vaan mitä olisi tapahtunut, jos paikalle ei olisikaan sattunut koronkiskurin hento ja vanha sisar vaan hänen nuori ja vahva poliisiveljensä? Ja mitä jos tämä tulija olisi – toisin kuin Dostojevskin romaanissa – saapunut paikalle muutamia minuutteja aiemmin, riistänyt kirveen säikähäneeltä Raskolnikovilta ja pelastanut vanhan naisen hengen? Olisiko Raskolnikovin nimi tässä tapauksessa enää pahimman mahdollisen teon symboli – vaikka hänen *aikomuksensa* eivät olisi muuttuneet mihinkään?

Kun jopa Raskolnikovin suunnitelmallinen teko olisi voinut sattuman vuoksi jäädä yritykseksi, on luonnollista pohtia, minkälainen

rooli sattumalla on suomalaisissa henkirikoksissa, jotka monin tavoin eroavat kirjassa kuvattusta koronkiskurin murhasta. Tyypillisen suomalaisen henkirikoksen tekijä ja uhri ovat molemmat miehiä, useimmiten keski-ikäisiä, työelämän ulkopuolella (Lehti, 2020). Osapuolilla on usein aiempaa rikostaustaa sekä päihdeongelmia ja usein he ovat päihteiden vaikutuksen alaisia myös itse tapahtumatilanteessa. Itse rikostapahtuma saa yleensä alkunsa tuttavien välillä syttyneestä, verrattain mitättömästä ristiriidasta. Tyypillinen suomalainen henkirikos ei ole salapoliisityötä vaativa murhamysteeri vaan syrjäytymiseen liittyvä tragedia, jonka tekijän poliisi selvittää nopeasti.

Tekonsa jälkeen Raskolnikov tuomitaan kahdeksaksi vuodeksi pakkotyöhön Siperiaan. Suomessakin rikoslaki määrää taposta vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, murhasta elinkautisen vankeustuomion. Koska suurin osa vangeista ei suorita koko tuomiota vankilassa, vankeustuomiot ovat käytännössä lyhyempiä. Emme tiedä, minkälainen tuomio Raskolnikoville olisi langennut, jos teko olisikin jäänyt yritykseksi. Useimmissa oikeusjärjestelmissä rikosteon seuraamuksilla on merkitystä: toteutuneista teoista rangaistaan ankarammin kuin yritykseksi jääneistä. Yrityksen ja aikomuksen merkitystä on pohdittu pitkään. Jo 1700-luvulla elänyt filosofi, **Cesare Beccaria** (1998: s. 108) kirjoittaa:

Vaikka lait eivät rankaisekaan aikomuksesta, ansaitsee teko, jolla rikokseen on ryhdytty ja joka antaa ilmi tahdon tehdä rikos, kuitenkin rangaistuksen, joskin lievemmän kuin jos rikos olisi kokonaan tehty. Koska on tärkeää ehkäistä rikoksen yritystä, on oikeutettua rangaista siitä.

Myös Suomen oikeuskäytäntö heijastaa rikoksesta koituvien seurausten merkitystä. Henkirikoksesta langetettava vankeustuomio on keskimäärin yli kaksi kertaa niin pitkä

kuin henkirikoksen yrityksestä seuraava vankeus (Kuusisto Mäkelä & Lappi-Seppälä, 2019).

HENKIRIKOSTUTKIMUSTA JA ELÄMÄNKAARIKRIMINOLOGIAA

Henkirikostutkimuksen pioneeri **Marvin Wolfgang** (1957) on todennut, että sattumalla on merkityksensä henkirikostapahtumissa. Hänen mukaansa joissakin tapauksissa kaksi potentiaalista rikosentekijää kohtaa toisensa – ja sattuma määrittelee sen, kumpi päätyy uhriksi ja kumpi tekijäksi. Tämä saattaa kuvata erityisen hyvin suomalaista henkirikollisuutta.

Yksi tapa pohtia satunnaisuuden merkitystä henkirikoksissa on verrata toteutuneen henkirikoksen tekijöitä niihin väkivaltarikollisiin, joiden teko on jäänyt yritykseksi. Eroavatko toteutuneen henkirikoksen tehneet muista vakavan väkivallan tekijöistä *ennen* rikostekoa? Havaitaanko henkirikoksen tekijöiden elämässä negatiivisia kehityskulkuja: luonnehtiiko heidän elämäänsä kiihtyvä väkivaltaisuus ja heikkenevä tulokehitys? Vai muistutavatko henkirikoksen tekijät taustatekijöiltään muita vakavan väkivallan tekijöitä – ja onko henkirikoksen tekijä poikkeuksellinen vain teon seuraamusten kannalta tarkasteltuna? Entä rikosteon *jälkeen*: tekevätkö henkirikoksesta tuomitut, suoritettuaan merkittävästi pidempiä vankeustuomioita kuin muut vakavan väkivallan tekijät, uusia rikoksia enemmän kuin muut väkivaltarikolliset tai syrjäytyvätkö he useammin yhteiskunnasta?

Näiden kysymysten kautta tutkimukseni asemoituu rikosuratutkimuksen ja elämänkaarikriminologian teemojen alle. Näissä 70- ja 80-luvuilla alkaneissa tutkimussuuntauksissa on perinteisesti seurattu samoja ihmisiä ja tarkasteltu, miten rikoskäyttäytyminen muuttuu ikävuosien karttuessa (Farrington, 2003). Vaikka elämänkaarikriminologiasta ja pitkit-

täisaineistojen käytöstä on tullut osa määrällisen kriminologian valtavirtaa, niitä ei ole juuri hyödynnetty henkirikostutkimuksessa. Niin ikään aikaisempi tutkimus ei juuri ole verrannut henkirikoksen tekijöitä muihin vakavaa väkivaltaa tehneisiin.

Henkirikostutkimus on kehittynyt osin irrallaan muusta väkivaltatutkimuksesta. Osittain tämä jako heijastelee rikosten tilastoitumiseen liittyvää epävarmuutta. Uhrin kuolemaan johtavissa rikoksissa piilorikollisuuden ongelma on pieni; Suomessa lähes kaikki henkirikokset tulevat poliisin tietoon, suurin osa myös selvitetään nopeasti tapahtuman jälkeen. Samaa ei voida sanoa muista väkivaltarikoksista, joiden kohdalla esimerkiksi ilmoitusalttiuden, poliisikontrollin tai oikeusjärjestelmän muutokset vaikuttavat ilmoittamiseen. Henkirikostilastot ovatkin saavuttaneet korkean aseman: niitä on usein pidetty kaikkein luotettavimpana väkivallan mittarina, erityisesti, jos halutaan vertailla eri aikakausien tai eri valtioiden rikostasojia (Kivi-vuori, 2011).

Toinen seikka henkirikostutkimuksen erillisyyteen ja elämäntutkimuksen näkökulmien vähäiseen suosioon henkirikostutkimuksessa liittyy kuolemaan johtavan väkivallan suhteelliseen harvinaisuuteen. Alkuvaiheessa elämäntutkimus tarkoitti käytännössä tietyn kohortin seuraamista kyselytutkimusten avulla. Koska suurin osa väkivallasta ei johda uhrin kuolemaan, on ymmärrettävää, ettei näissä aineistoissa voinut olla kuin kourallinen ihmisiä, jotka päätyivät tekemään henkirikoksen seurannan aikana. Oli siis yksinkertaisesti pragmaattisempaa keskittyä tutkimaan muuta kuin kuolemaan johtanutta väkivaltaa.

Rikoksentehtäjän elämäntutkimuksen tarkastelun sijaan henkirikostutkimus onkin perinteisesti keskittynyt tarkastelemaan itse rikostilannetta. Keskeinen rikostilanteeseen liittyvä ilmiö on uhrin ja tekijän välinen vuorovaikutus. Edellä mainittu Marvin Wolfgang (1957)

on kirjoittanut niin sanotusta *uhrin myötävaikutuksesta* (*victim precipitation*), joka viittaa tilanteisiin, joissa uhrin oma toiminta kasvat-
taa rikoksen todennäköisyyttä. Uhri voi esimerkiksi käyttää väkivaltaa tekijää vastaan, tai uhata väkivallalla. Uhrin myötävaikutusta on tutkittu erityisesti parisuhdeväkivaltaan liittyen. Wolfgangin mukaan uhrin myötävaikutuksella on erityisen suuri rooli niissä tapauksissa, joissa nainen surmaa parisuhdekumppaninsa, mutta aiempi tutkimus ei ole yksiselitteisesti tukenut tätä näkemystä.

Omassa tutkimuksessani pyrin yhdistämään elämäntutkimuksesta versovia, rikoksentehtäjien rikosuria ja elämäntutkimusta tarkastelevia näkökulmia henkirikostutkijoiden korostamaan uhrin ja tekijän sosiaalista vuorovaikutusta tarkastelemaan lähestymistapaan.

TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TULOKSET

Ovatko henkirikoksen tekijät siis poikkeuksellinen ryhmä? Etsin tähän kysymykseen vastauksia kolmessa osatutkimuksessa. Kahdessa osatutkimuksessa väkivaltarikollisten taustatehtäjiä tutkittiin rekisteriaineistolla, joka sisälsi yli 26 000 henkilöä, joita epäiltiin jostakin väkivallan lajista: lievistä pahoinpitelystä, perusmuotoisesta pahoinpitelystä, törkeästä pahoinpitelystä, henkirikoksen yrityksestä tai toteutuneesta henkirikoksesta. Näille ihmisille yhdistettiin muista lähteistä tietoa rikosta edeltäneeltä ajalta: esimerkiksi koulutus- ja tulotasosta, aikaisemmista rikoksista sekä heidän omistaan ja heidän vanhempiensa vankeustuomioista. Kolmannessa osatutkimuksessa tutkin pelkästään vankeustuomion saaneita väkivaltarikollisia. Aineisto sisälsi noin kolmetuhatta henkirikoksesta ja muusta vakavasta väkivallasta tuomittua ja heitä seurattiin rekisterien avulla vapautumisesta seuranneiden kolmen vuoden ajan.

Näin saatiin tietoa vankeuden jälkeisestä uusintarikollisuudesta ja yhteiskuntaan kiinnittymisestä.

Kuinka usein suomalaista henkirikosta edeltää uhrin aggressiivinen käytös? Onko tämä uhrin myötävaikutus erityisen yleistä naisten tekemissä parisuhdetapoissa? Näihin kysymyksiin etsin vastauksia väitöskirjan neljännessä eli viimeisessä osatutkimuksessa, jossa tarkastelin ainoastaan henkirikoksesta epäiltyjä. Vertasin erilaisia henkirikostyyppiä toisiinsa – esimerkiksi naisten tekemää parisuhdeväkivaltaa, miesten tekemää parisuhdeväkivaltaa ja yleisintä henkirikostyyppiä eli miesten välisiä henkirikoksia – ja tarkastelin uhrin aggressiivisen käyttäytymisen yleisyyttä eri tekotyypeissä.

Tulokset kertovat karua kieltä vakavan väkivallan tekijöiden elämänkulusta. Useampi kuin joka kolmas henkirikoksen tekijä on saanut tuomion väkivaltarikoksesta ja vielä useampi omaisuusrikoksesta viiden henkirikosta edeltävän vuoden aikana. Useammalla kuin joka toisella ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa ja keskimääräiset vuosiansiot jäävät huomattavan niukoiksi. Useammalla kuin yhdellä kymmenestä on vankeustuomion saanut isä tai äiti. Edellä kuvatut seikat erottavat henkirikoksen tekijät suomalaisesta keski-vertoväestöstä sekä niistä väkivaltarikollisista, joita epäiltiin lievistä tai perusmuotoisesta pahoinpitelystä. Tältä osin voimme siis todeta, että henkirikoksen tekijöiden kohonnut rikosalttius ja huono-osaisuus on nähtävissä jo vuosia ennen uhrin kuolemaan johtanutta väkivaltatekoa. Toisaalta henkirikoksen tekijät eivät näyttäyty erityisen rikosalttiina ja huono-osaisena ryhmänä, kun heitä verrataan muihin vakavaa väkivaltaa tehneisiin eli niihin väkivaltarikollisiin, joita epäiltiin törkeästä pahoinpitelystä tai henkirikoksen yrityksestä.

Henkirikoksen tekijöiden kehityskulkuja ennen henkirikosta luonnehti vähittäisesti lisääntyvä väkivalta ja heikko, hitaasti laskeva

tulotaso. Parhaiten näitä kehityspolkuja kuvasi eräänlainen staattisuus: aineistosta ei löytnyt tukea tulkinnoille, että henkirikosta edeltäisi äkillinen köyhtyminen tai nopeasti syvenevä rikoskierre, vaan rikollisuus ja huono-osaisuus olivat tasaisesti läsnä henkirikoksen tekijöiden elämässä jo vuosia ennen rikostekoa. Tässä mielessä he erosivat jälleen lievää väkivaltaa tehneistä, mutta eivät juurikaan muista vakavaa väkivaltaa tehneistä. Toisin sanoen: näyttää siltä, että tulevan väkivallan seuraamuksia on vaikea ennustaa.

Tässä kohden voimme jälleen palata Raskolnikoviin. Kuinka eri tavoin päähenkilön elämä olisikaan jatkunut, jos sattuma olisi puuttunut peliin ja raaka teko jäänyt yritykseksi. Rikostuomion ankaruuteen vaikuttaa siis tuomiosta aiheutunut haitta. Toteutuneesta henkirikoksesta tuomitut olivat keskimäärin lähes kuusi vuotta vankilassa. Ne väkivaltarikolliset, joiden teko oli jäänyt yritykseksi, selvisivät yli puolet lyhyemmällä tuomiolla, ja törkeästä pahoinpitelystä tuomitut vielä lyhyemmällä.

Vankeustuomiota seuranneiden kolmen vuoden aikana joka toinen henkirikoksesta tuomittu sai tuomion uudesta rikoksesta. Joka neljännen kohdalla uusi tuomio tuli väkivaltarikoksesta. Valtaosa tuomituista jäi työmarkkinoiden ja koulutuksen ulkopuolelle. Toisin sanoen uusintarikollisuus ja syrjäytyminen oli valitettavan yleistä. Henkirikoksesta tuomittujen uusintarikollisuus tai syrjäytyminen ei kuitenkaan ollut yleisempää kuin teon yrityksestä tai törkeästä pahoinpitelystä tuomittujen.

Tulokset kuvastavat elämänkaarinäkökulman kiistattomia hyötyjä henkirikollisuuden tutkimuksessa. Vaikka itse teko on seuraamuksiensa valossa vakavin, tekoon syyllistyneet eivät näyttäyty poikkeuksellisen rikosalttiina ryhmänä ennen tekoa eivätkä myöskään sen jälkeen. On todennäköistä, että väkivaltaisen konfliktin lopputulemaan vaikuttavat monet tekijän ulkopuoliset seikat. Joka

kolmannessa suomalaisessa henkirikoksessa havaittiin merkkejä uhrin myötävaikutuksesta: tekijä saattoi turvautua väkivaltaan itsepuolustuksen vuoksi tai uhri oli uhannut tekijää väkivallalla tai kohdistanut tekijään väkivaltaa jo ennen henkirikokseen johtanutta rikostilannetta.

Vaikka näitä uhrin myötävaikutuksen tunnusmerkkejä ei suinkaan havaittu kaikissa naisten tekemissä parisuhdetapoissa, ne olivat kuitenkin naisten tekemissä parisuhdetapoissa yleisempiä kuin missään muussa henkirikostyyppissä – yleisempiä kuin esimerkiksi muissa naisten tekemissä henkirikoksissa tai miesten tekemissä parisuhdetapoissa. Myös tämä tulos kuvastaa tilannetekijöiden tutkimisen tarpeellisuutta. Väkivalta alkaa usein pienestä konfliktista. Mutta kaikki riidat eivät äidy fyysiseksi väkivalaksi eikä suurin osa fyysisestä väkivallasta johda uhrin kuolemaan. Miten väkivallan uhri tai mahdolliset silminnäkijät reagoivat tilanteessa? Mihin kohtaan veitsi tappelun tiimellyksessä osuu? Onko lähistöllä ihmisiä, jotka hälyttävät apua? Kuinka nopeasti ensihoitajat saadaan paikalle? Mikä on rikoksen uhrin fyysinen kunto ennen tekoa? On helppo kuvitella lukuisia seikkoja, jotka saattavat vaikuttaa siihen, johtaako teko uhrin kuolemaan.

LOPUKSI

Mitä tutkimukseni tulokset tarkoittavat väkivallan tutkimisen kannalta? Henkirikokseen johtavat kehityspolut näyttävät hyvin samankaltaisina kuin muuhun vakavaan väkivaltaan johtavat kehityspolut. Henkirikostutkimuksen erillisyys muusta väkivaltatutkimuksesta vaikuttaa siten heikosti perustellulta. Erityisesti väkivallan korrelaatioita ja syitä tarkastelevissa tutkimuksissa on hyödyllistä tutkia vakavaa väkivaltaa tehneitä mahdollisimman laajasti – ei pelkästään niitä

tapauksia, joissa väkivalta on johtanut uhrin kuolemaan.

Pohjoismaisella rekisteritutkimuksella on paljon annettavaa henkirikollisuuden ja muun vakavan väkivallan tutkimukselle. Pohjoismainen hyvinvointivaltio kerää meistä jokaisesta suuret määrät informaatiota syntymästämme lähtien – tai oikeastaan jo ennen syntymää, jos odottava äiti osallistuu neuvolakäynneille. Viranomaisten keräämiä tietoja hyödyntävä rekisteritutkimus mahdollistaa suuren ihmisjoukon seuraamisen verrattain pienillä kustannuksilla eikä tiedonsaanti ole kiinni tutkittavien omasta aktiivisuudesta. Erityisesti syrjäytyneitä vastaajaryhmiä on vaikea tavoittaa kyselytutkimuksella eikä tämäkään tutkimus olisi ollut mahdollinen ilman viranomaisrekistereitä.

Mitä tulokset tarkoittavat väkivallan ehkäisemisen kannalta? Kun kuolemaan johtavaa väkivaltaa halutaan vähentää, toimenpiteitä tulisi kohdistaa vakavan väkivallan tekijöihin laaja-alaisesti. Koska väkivallan seuraamuksiin vaikuttavat monet, tekijään nähden ulkoisetkin seikat, niin sanottujen mahdollisten henkirikoksen tekijöiden määrä on huomattavasti suurempi kuin henkirikoksesta tuomitujen määrä. Uhrin myötävaikutusta käsitelleen tutkimuksen tulokset korostavat sitä, että henkirikollisuus on heterogeeninen ilmiö: uhrin myötävaikutuksella näytti olevan erityisen suuri merkitys naisten tekemissä parisuhdetapoissa, mutta muissa henkirikostyypeissä sitä havaittiin vähemmän. Erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa tapahtuvilla henkirikoksilla voi olla osittain erilaisia riskitekijöitä ja ne voivat vaatia erilaisia ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä.

Mutta mitkä toimenpiteet sitten ovat tehokkaita? Tutkimukseni on luonteeltaan kuvaileva eikä siten tarjoa suoria vastauksia tähän kysymykseen. Verrattain pitkiä vankeustuomioita suorittavien henkirikoksen tekijöiden vertailu lyhyempiä tuomioita suorittaviin,

henkirikoksen yrityksestä tai törkeästä pahoinpitelystä tuomittuihin, on kuitenkin tästä näkökulmasta kiinnostava. Kriminologinen tutkimus on perinteisesti korostanut rangaistusten haitallisia seuraamuksia: esimerkiksi vankilaa on kutsuttu rikollisuuden korkeakouluksi. Siksi on huomionarvoista, että omassa tutkimuksessani väkivaltarikollisen suorittaman tuomion pituus ei ennustanut tuomion jälkeisiä lopputulemia.

Myös tuoreet pohjoismaiset, niin kutsuttuja luonnollisia koeasetelmia hyödyntäneet vaikuttavuustutkimukset ovat haastaneet aikaisempia käsityksiä ja esittäneet, että pidemmällä vankeudella voi olla myös myönteisiä seuraamuksia rikoksenteikijälle (Bhuller ym. 2020; Hjalmarsson & Lindquist, 2020; Landersø, 2015). Tuore yhdysvaltalainen katsausartikkeli esittääkin, että pohjoismaisten vankiloiden menestyksen avain on kuntoutusajattelussa (Loeffler & Nagin, 2022). Pohjoismaissa vankilan tavoite ei ole tuottaa teikijälle kärsimystä vaan lisätä valmiuksia rikoksettomaan elämään; vankilassa järjestetään päihdekuntoutusta ja tarjotaan mahdollisuuksia osallistua opiskeluun tai työharjoitteluun. Tässä mielessä suomalaisen vangin kokemukset eroavat suuresti Raskolnikovin elämästä siperialaisella pakkotyöleirillä.

Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa rikoksesta seuraa rangaistus – niin henkirikoksesta kuin muustakin väkivallasta. Mutta mitä seuraa rangaistuksesta? Mitkä rangaistuksen osatekijät ovat omiaan tukemaan rikosuralta irtautumista – ja mitkä taas heikentämään sitä? Uskon, että kun näihin kysymyksiin etsitään vastauksia, elämänkaarikriminologinen näkökulma ja pohjoismaainen rekisteritutkimus ovat tulevaisuudessakin avainasemassa.

KIRJALLISUUS

- Beccaria, C. (1998). *Rikoksesta ja rangaistuksesta* (käänt. K. Heikkilä, suom. toim. A. Koskela & M. Kempas). Vankeinhoiton koulutuskeskuksen julkaisuja 8/98. Helsinki: Edita. Alkuperäisjulkaisu 1764.
- Bhuller, M., Dahl, G.B., Løken, K.V., & Mogstad M. (2020). Incarceration, Recidivism, and Employment. *Journal of Political Economy*, 128(4), 1269–324. <https://doi.org/10.1086/705330>
- Dostojevski, F. (1964). *Rikos ja rangaistus* (5. painos, käänt. J.A. Hollo). Porvoo, Helsinki: WSOY. Alkuperäisjulkaisu 1866.
- Farrington, D. P. (2003). Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues. The 2002 Sutherland Award address. *Criminology*, 41(2), 221–225. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb00987.x>
- Hjalmarsson, R. & Lindquist, M. J. (2020). *The Health Effects of Prison*. Työpaperi. <https://ssrn.com/abstract=3688168>
- Kivivuori, J. (2011). *Discovery of hidden crime. Self-report delinquency surveys in criminal policy context*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199639199.001.0001>
- Kuusisto Mäkelä, F. E. & Lappi-Seppälä, T. (2019). Rangaistukset ja rangaistuskäytäntö. Teoksessa F. E. Kuusisto Mäkelä (toim.), *Seuraamusjärjestelmä 2020: Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa* (s. 49–134). Katsauksia 45/2021. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0690-2>
- Landersø, R. (2015). Does incarceration length affect labor market outcomes? *The Journal of Law & Economics*, 58(1), 205–234. <https://doi.org/10.1086/682911>

- Lehti, M. (2020). *Henkirikoskatsaus 2020*. Katsauksia 41/2020. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0674-2>
- Loeffler, C. E. & Nagin, D. S. (2022). The Impact of Incarceration on Recidivism. *Annual Review of Criminology*, 5(1), 133–152. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-030920-112506>
- Näsi, M. & Koltola, I. (2021). Pahoinpitely- ja ryöstörikkokset. Teoksessa I. Koltola (toim.), *Rikollisuustilanne 2020: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa* (s. 35–66). Katsauksia 49/2021. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/337259>
- Suonpää, K. (2021). Henkirikkokset. Teoksessa I. Koltola (toim.), *Rikollisuustilanne 2020: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa* (s. 9–34). Katsauksia 49/2021. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/337259>
- Wolfgang, M. E. (1957). Victim precipitated criminal homicide. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 48, 1–11. https://doi.org/10.1007/978-1-4757-4883-3_19